

कलमा

अमर हबीब

आमच्या लग्नाला कोणाचा विरोध नव्हता. आशाबद्दल तक्रार नव्हती. आमचे वडील तिच्या गुणांचे कौतुक करायचे. परंतु तिने मुसलमान व्हावे एवढीच त्यांची अट होती. आम्ही एकमेकाला व्यक्ती म्हणून पसंत केले होते. धर्मांतराचा विषयच नव्हता. लग्न करण्यापासून ते मला परावृत्त करू शकत नव्हते परंतु आशाला सून म्हणून स्वीकारयचे की नाही हे शेवटी त्यांच्याच हातात होते. धर्मांतराशिवाय स्वीकारणार नाही असे त्यांनी निर्वाणीचे सांगून टाकले. एका खिश्चन मुलीला धर्मांतर करवून न घेता स्वीकारले तर लोक दूषणे देतील ही भिती होतीच परंतु त्याही पेक्षा त्यांच्या मनात खोलवर रुजलेले संस्कार त्यांना स्वीकारू देत नव्हते. आशाने चांगुलपणाची चिकाटी सोडली नाही. काळासोबत सगळे बदलत गेले. शेवटी संस्काराचा उपचार करून वडीलांनी स्वतःची समजूत काढून घेतली व एका सामान्य माणसाने चांगुलपणा आणि संस्काराची अपूर्व सांगड घातली.

मगरिबची नमाज होवून गेली होती. दिवस मावळतीला गेलेला. सुधाकरने दिलेला मिठाईचा पुडा घेवून मी आणि आशा आमच्या घरी गेलो. सदर बाजारात आमचे जुणे घर आहे. वडील अंबाजोगाईला पहिल्यांदा आले तेव्हा त्यांनी याच सदरबाजारात भाड्याने घर घेतले होते. नंतर भाडे कमी होते म्हणून आमचे बिऱ्हाड फालोवर्स क्वार्टर्स मध्ये हलले. ही सरकारी घरांची चाळ. आमचे बालपण याच चाळीत गेले. तेथे असतानाच आणिबाणीत मला अटक झाली. त्यानंतर सरकारी अधिकाऱ्यांनी नोटीस बजावून वडीलांना घर रिकामे करायला भाग पाडले. एव्हाना सदरबाजारात आमचे पत्र्याचे घर बांधून तयार झाले होते. आणिबाणीचा तुरुंगवास संपवून परत आलो तेव्हा पहिल्यांदा आशाची भेट याच घरात झाली होती.

आज लग्नाचे रजिस्ट्रेशन करून आम्ही परतलो होतो. मी पाटन्याहून परस्पर बीडला पोचलो. मित्राच्या खोलीवर कपडे बदलून लग्नाला हजर झालो. आशा अंबाजोगाईहून आली. तिने खास खिश्चन पद्धतीची पांढरी साडी नेसली होती. तिच्या सोबत तिची बहिण व धाकटा भाऊ आणि माझी बहिण व भाऊजी होते. हे चौघे नातेवाईक सोडले तर बाकी सगळे मित्र. मी कोणालाही निमंत्रण पाठविले नव्हते. सुधाकर, बापू आणि डॉक्टर या तिघांना तेवढे साक्षीदार म्हणून येण्याची विनंती केली होती. कानोकानी कळत गेले आणि संघर्ष वाहिनीतील कार्यकर्ते व माझ्या मित्रांची गर्दी झाली. लग्नाच्या नोंदणीचा सोहळा(?) पार पडला. कोणी तरी खानसाहेब अधिकारी होते. त्यांनी माथ्यावरची रेषा हलू न देता सहा करून घेतल्या. गुरांच्या बाजारात पंचनाम्यावर अधिकारी सहा करतो तश्या. एकमेकाला हार घालण्याचा उपचार झाला. फोटो काढण्यात आले. बापूंनी खिशातील साडे चारशे रुपये मला भेट म्हणून दिले. ते व डॉक्टर औरंगाबादला निघून गेले. आम्ही हॉटेलात राईस प्लेट जेवलो. हेच आमच्या लग्नाचे जेवण. बस मध्ये प्रचंड गर्दी होती. उभे राहूनच अख्खा प्रवास करावा लागला. लग्नाची अशी वरात. उतरताना सुधाकरने मिठाईचा डबा दिला. म्हणाला, 'आई-वडीलांना भेटून या.'

मी घरात सर्वात धाकटा. आई-वडीलांचा लाडका. घरात घुसलो. आईचा हात धरला. माझ्या डोक्यावर ठेवला. तसाच आशाच्या डोक्यावरही ठेवला. तिला कळलेच नाही की मी काय करतोय. मी म्हणालो, 'झाले. तुझे आशिर्वाद आम्हाला मिळाले.' ती काहीच बोलली नाही. नुसती आम्हा दोघांकडे बघत राहिली. आशा चांगली मुलगी आहे. ती सून म्हणून घरात घ्यायला तिची हरकत नव्हती. पण.. तेवढ्यात वडील आले. आम्हाला पहाताच त्यांच्या चेहऱ्यावर कठोर भाव उमटले. मी त्यांचा असा चेहरा पूर्वी कधी पाहिला नव्हता. आम्ही दोघांनी उभे राहून त्यांना सलाम केला. वडील एकच वाक्य बोलले, 'जब तक यह मुसलमान नही होती, ये तेरी बिबी नही कहेलायेगी.' एवढे एक वाक्य बोलून ते निघून गेले. वीज कडाडली आणि आपल्यावरच पडली असे वाटले. या एका वाक्यात भयानक अर्थ होता. आशा रडायला लागली. तिच्या डोळ्यातल्या अश्रूंच्या धारा काही केल्या थांबे ना. मी खूप समजावून सांगण्याचा प्रयत्न केला. तिच्या मनात काय चालले होते कोणास ठाऊक. ती

माझेही एकत नव्हती. आईने पाणी आणून दिले. ते प्याली अन् बराच वेळ हुमसत राहिली.

आशा ख्रिश्चन घरातून आलेली. लहानपणी तिची आई गेली. घरातील मोठी मुलगी म्हणून तिने लहान भावंडांचा सांभाळ केला. तिचे वडील पोस्टात नोकरीला होते. मुलींच्या शिक्षणाबद्दल त्यांचा कटाक्ष होता. घरखर्चात ओढाताण सहन करून त्यांनी मुलींना शिकविले. आशाला त्यांनी नर्सिंग कोर्स करायला औरंगाबादला पाठविले. तेथे माझी बहिणही शिकत होती. या दोघींची मैत्री झाली. मी आणबाणीच्या काळात तुरुंगात होतो. बहिणीशी माझा पत्रव्यवहार होता. माझी पत्रे आशा देखील वाचायची. भेट होण्यापूर्वी आमची ओळख झाली. तिने नर्सिंग ट्रेनिंग पूर्ण केले. लगेच नोकरी लागली. माझ्या बहिणीच्या लग्नात ती आली होती. एखाद्या कारभारिणीला शोभेल अशा पद्धतीने तिने लग्नाची सगळी कामे हाताळली होती. आमच्या कुटुंबियांमध्ये तिचे कौतुक होते. तिचा स्वभाव सगळ्यांना आवडला होता. आम्ही लग्न करणार हे ही सगळ्यांना माहित होते. अडचण एकच होती.

तिने इस्लाम धर्म स्वीकारावा अशी आमच्या घरच्यांची इच्छा होती. एकदा विषय निघाला, तेव्हा तिने मला विचारले. मी म्हणालो, 'मी तुला व्यक्ती म्हणून पाहिले, तेवढे माझ्यासाठी पुरेसे आहे.' माझ्यासाठी तिचा धर्म कोणता हा मुद्दाच नव्हता. तिने आमच्या बहिणीला सांगितले की, 'तो म्हणत असेल तर मी काहीही करायला तयार आहे. तो कोरड्या विहीरीत उडी टाक म्हणाला तरी मी टाकेन. तुम्ही त्याच्याशीच बोला.' बरेच दिव कोणीच विषय काढला नाही. एकदा अडून विषय निघाला. तेव्हा मी परत माझी भूमिका सांगितली. मी लग्न करण्याचा निर्णय करताना तिचा धर्म पाहिला नाही. ती व्यक्ती म्हणून मला आवडली आहे. तेवढे मला पुरेसे आहे.

वडील कर्मठ वगैरे काही नव्हते. जातीयवादी तर अजिबात नाही. आशाबद्दल त्यांना कोणतीच तक्रार नव्हती. उलट तिचे कौतुक करायचे. अडचण फक्त धर्मातराची होती. दुसऱ्या धर्माची सून स्वीकारली तर लोक काय म्हणतील? नातेवाईक काय म्हणतील? वतनसे दूर राहून मुलांना हेच शिकवले का? लोक असे प्रश्न विचारून भांडावून सोडतील अशी त्यांना भिती वाटत होती. एका सामान्य माणसाला अस्वस्थ करायला एवढे प्रश्न पुष्कळ झाले. आंतर धर्मीय विवाह ही कल्पानाच नवी. धक्कादायक. आपल्या घराण्यात पिढ्यान् पिढ्या कोणी असे पाऊल उचलले नाही. ते चांगले की वाईट याची चर्चा नको. आज ते आपल्या घरात पडता कामा नये. वडीलांचा सरळसोट आणि सरधोपट विचार. मुलीच्या पसंतीबद्दल आम्ही हरकत घेतली नाही. आता धर्मातराबद्दल आमचे एकावे असा त्याचा रोख होता.

मला नातेवाईक अथवा लोकांशी काही देणे घेणे नव्हते. ते काय म्हणतात याची मला चिंता नव्हती. मी लग्न करणार आहे. आम्ही दोघे सोबत आयुष्य काढणार आहोत. आमचे आम्ही ठरवू. आमच्या लग्नाशी लोकांना काय देणे-घेणे? आम्ही कोणाला विचारले का की, ते असे का करतात? मग आम्हाला विचारण्याचा त्यांना काय अधिकार? आम्ही लोकांना अडविले नाही. लोकांनी आम्हाला अडवू नये. मी असा सगळा विचार करू शकत होतो. वडीलांना ते शक्य नव्हते. त्यांचे बालपणापासूनचे संस्कार कसोटीला लागले होते.

लग्नाचा आशीर्वाद मागण्यासाठी आलेल्या लाडक्या मुलाच्या आणि सुस्वभावी सुनेच्या डोक्यावर हात ठेवण्या ऐवजी त्यांनी एक भयानक वाक्य वापरून आम्हाला ठोकारून लावले. ते वाक्य माझ्या जिव्हारी लागले. थोडे बहुत सामाजिक आकलन झाल्यामुळे ते मी पचवू शकलो. मात्र आशाच्या चिमुकल्या भाव विश्वाच्या चिंधड्या-चिंधड्या झाल्या.

२.

मेडीकल कॉलेज परिसरात आशाला कॉर्टर मिळाले होते. आमचा नवा संसार याच घरात सुरू झाला. त्याकाळी मी सतत फिरतीवर असायचो. आशा इथेच रहायची. त्यात तिचा स्वभाव कुटुंबवत्सल. तिला सासू, सासरे, नंदा, भावजाया, भाऊ, बहिणी असा गोतावळा हवासा वाटायचा. आपले घरदार सोडून ती आलेली. तिला वाटले येथे नवा गोतावळा मिळेल. परंतु येथे वेगळेच. नवऱ्याशिवाय दुसरा नातेवाईक नाही. तोही वाऱ्यावर. कधी येथे कधी तेथे. आधाराला म्हणून माझे मित्र

माझी बहिण. तिच्या नव्याने झालेल्या मैत्रिणी. परंतु तिला हवा असलेला गोतावळा मिळत नव्हता. कारण साधे होते, तिने धर्मांतर केले नव्हते.

ड्युटी संपली की आशा सदर बाजारातील आमच्या घरी येवून बसायची. बसून रहायची. आमच्या घरचे लोक हकलून लावण्याएवढे उद्धट नव्हते. ती तासान् तास बसून रहायची. तिच्याशी कोणी बोलत नसे. जो तो आपल्या कामात. ते एकमेकांशी बोलायचे. पण हिच्याशी कोणीच नाही. चार चार तास ती बसून रहायची. दिवस मावळतांना क्वार्टरला परतायची. काही महिन्यात अबोला तुटला. हळू हळू आई बोलू लागली. ही तिच्या कामात मदत करू लागली. घरात जागा मिळाली. पण मनाची दारे बंदच होती.

आशाची आई लहानपणीच गेलेली. वडील पोस्टात नोकरी करीत होते. ते धार्मिक कार्यक्रमात आघाडीवर रहायचे. नगर जिल्ह्यात ख्रिश्चनांची संख्या बऱ्यापैकी आहे. तिच्या माहेरी देखील लग्नाचे कौतुक झाले नाही. एका मुसलमानाशी तिने लग्न केल्याची आढी होतीच. त्यात मी नोकरी करीत नाही. कार्यकर्ता आहे. आशा वेडी आहे. भोळी आहे. ती बिचारी फसली. अशी भावना. एक गोष्ट खरी की, आशाच्या माहेरच्या लोकांनी माझे कौतुक केले नसले तरी मला अपमानित केले नाही. माझ्या दृष्टीने एवढे पुरेसे होते. परंतु आशाला तेवढे पुरेसे वाटत नसे.

आपल्याकडे पहिल्या बाळांतपणाला मुलगी माहेरी जाते. आशा कोठे जाणार? आई नाही. जे कोणी माहेरचे लोक आहेत त्यांची परिस्थिती बाळांतपण पेलणारी नाही. शेवटी अंबाजोगाईलाच बाळांतपण करायचे ठरले. मी माझे पंख दुमटून घेतले. आशाच्या सोबत रहायचे ठरविले. घरात आम्ही दोघे. दोघे नवखे. बाळांतपणाची तयारी दोघांनी मिळून केली. या काळात मी जेवढे शिकलो तेवढे कोणत्या पुस्तकातून मला शिकता आले नाही.

आशाला दवाखान्यात नेण्यात आले. तिच्याजबळ माझी बहिण आणि तिची एक मैत्रिण होती. मी बॉर्डाच्याबाहेर अस्वस्थ उभा. उत्तररात्री मुलगी झाल्याचे मला सांगण्यात आले. पळत जावून मी शिरा करून घेवून आलो. तासभरानंतर आशाची माझी भेट झाली.

दोन-तीन दिवसानंतर आशा घरी आली. मी बाहेरून घरी आलो. तेव्हा आशाने मला सांगितले, 'आज अब्बाजान (माझे वडील) इथे आले होते. त्यांनी मुलीच्या कानात आजान म्हटली. थांबले नाहीत. लगेच निघून गेले.' आशाने धर्मांतर केले नाही म्हणून वडीलांनी तिला सून म्हणून स्वीकारले नाही परंतु तिच्या लेकराच्या कानात आजान मात्र म्हटली. हा काय प्रकार आहे? वडीलांशी चर्चा करण्याची सोय नव्हती. माझा मीच उलगाडा करून आशाला म्हणालो, ही मुलगी आपल्या मुलाची आहे. आजोबा म्हणून तिच्या कानात आजान म्हणणे आपले कर्तव्य आहे असे त्यांना वाटले असावे. वडील निःसंकोचपणे आमच्या घरी आले. अजान म्हणून निघून गेले. आपण हे केल्याचे माझ्या आईला देखील त्यांनी सांगितले नसावे. हा दिखाव्याचा भाग नव्हता. एका सामान्य माणसाच्या धार्मिक आस्थांची ती अभिव्यक्ती होती. चांगुलपणा आणि आस्थांची सरमिसळ.

३.

त्यांचे वय झाले होते. पूर्वीसारखे काम करता येत नव्हते. जो माणूस सायकलीवर तीस -तीस किलोमीटर रोज प्रवास करायचा. या गावाहून त्या गावाला पायी जाण्यात ज्याने कधीच कुचराई केली नाही, तो माणूस आता हिंडू फिरू शकत नव्हता. आपले गाव सोडले, आपला प्रदेश सोडला. जिथली भाषा आपल्याला बोलता येत नाही, कळतही नाही, अशा प्रदेशात येवून ज्याने आपली मुले वाढविली. शिकवली. मोठी केली. तो माणूस आज पलंगावर पडून होता. भाऊ पैसे पाठवायचा. त्यावर घर चालायचे. वडीलांना ही स्थिती मान्य होणारी नव्हती. वया बरोबर अनेक रोगांनी त्यांना घेरले. एक दोनदा ऑप्रेसन झाले. यंदा मात्र मोठी बिकट स्थिती होती.

वडीलांना बॉर्डात दाखल केले होते. मोठे ऑप्रेसन झाले. डॉक्टर निर्वाणीचे बोलत होते. परंतु प्रयत्नांची शिकस्तही करीत होते. बावीस दिवस झाले. वडील मृत्यूशी झुंज देत होते. माझी बहिण आणि आशा साईड रूममध्ये एका पलंगावर पडून

असलेल्या माझ्या वडीलांची अव्याहत सेवा करित होत्या. आमच्या आईला दिसत नव्हते म्हणून ती तगमग करित घरीच थांबलेली असायची. माझे दोनही भाऊजी माझ्या सोबत असायचे. मी खडा पहारा देत होतो. बाहेरची धावपळ करित होतो. वडीलांची स्थिती मला पहावत नव्हती. साईडरूमच्या आत जावून त्यांची स्थिती पाहण्याचे धाडस माझ्यात उरले नव्हते. आशा मात्र निरागसपणे सेवा सुश्रुषा करित होती. वडील आज जाणार की उद्या अशी अवस्था होती. आशा शिवाय त्यांना सेवेला कोणी चालत नव्हते. 'आशा, पाय उचलून तिकडे ठेव, आशा ह्या हाताला मुंग्या आल्या. आशा हे कर. आशा ते कर.' ती पलंगाच्या बाजूला बसून जेवत असली तरी तिलाच हाक मारायचे. घास ठेवून ती तशीच उठायची. शेवटचे तीन दिवस तर आशाला झोप माहित नव्हती.

मला रहावले नाही म्हणून मी तिला विचारले, 'तुला सगळे समजते, तरी तू एवढी सेवा का करतेस?'

ती म्हणाली, 'ईश्वराने हे सुंदर विश्व निर्माण केले आहे. त्यात माणूस रहावा यासाठी आपण धडपड केली पाहिजे.' तिचे ख्रिश्चन संस्कार बोलले की तिच्या परिचर्येची प्रेरणा की सहज माणूसपण. मी तिच्याकडे पहात राहिलो.

वडील गेले त्याच्या तीन दिवस आधीची घटना आहे. वडीलांनी आशाला हाक मारली. आशा पुढे आली. वडील म्हणाले, 'मी म्हणतो तसे माझ्या मागे म्हण.' आशाने मानेने होकार दिला.

वडील म्हणाले, 'लाय लाहा'

आशा म्हणाली 'लाय लाहा'

वडील म्हणाले, 'इल्लल लाहु'

आशा म्हणाली, 'इल्लल लाहु.'

वडील म्हणाले, 'मुहम्मदन रसुल्लाह.'

आशा म्हणाली, 'मुहम्मदन रसुल्लाह.'

एवढे होताच वडीलांनी समाधानाचा सुस्कारा सोडला. छातीवर ठेवलेला भला मोठा दगड बाजूला व्हावा असे त्यांना वाटले. वर्षानो वर्षे तुंबलेला पाण्याचा प्रवाह खळखळा वाहू लागला. त्यांच्या डोळ्यात एक विलक्षण चमक उमटली. ते एवढेच म्हणाले, 'अब मैं इत्मेनान के साथ मर सकता हूँ.' आणि त्यांनी डोळे मिटून घेतले.

आशाने मला हा सगळा प्रकार सांगितला. 'असे म्हटल्याने काय होते रे?' तिने विचारले. हा कलमा आहे. इस्लामची मूळ श्रद्धा. ईश्वर एक आहे. त्या शिवाय दुसरा कोणी पूजनीय नाही आणि महंमद हा ईश्वराने पाठविलेला पैगंबर आहे. कलमा पढवून मुसलमान केले जाते. ही मुसलमान करण्याची पद्धत आहे. हा एक उपचार आहे.

मी गमतीने म्हणालो, 'तू कलमा पढलास. आता तू मुसलमान झालीस.' त्यावर ती पटकन म्हणाली 'इतकेच होते तर आपण आधीच का मुसलमान झालो नाही?'

तीन दिवसानंतर वडीलांनी कायमचे डोळे मिटले. त्यांच्या चेहऱ्यावर आशीर्वाद मागायला गेलो होतो तेव्हांच्या कठोर भावांचा लवलेशही नव्हता. खूप काम करून थकलेल्या माणसाला शांत झोप लागल्यावर जसा दिसतो तसा त्यांचा चेहरा दिसत होता.

अमर हबीब,

मुक्त पत्रकार

अंबर, हाउसिंग सोसायटी, अंबाजोगाई

Ph- 02446-248596, Mb- 9422240786

amarhabib1@rediffmail.com